

Η Ελευθερία, η Ηθική και το ζην...

Αν ιχνηλατήσουμε την ανθρώπινη περιπέτεια, θα διαπιστώσουμε τους συνεχείς προβληματισμούς και τις αγωνίες του ανθρώπου για την ύπαρξή του. Ανασύροντας την ανθρώπινη σοφία, ίσως είναι δόκιμο το συμπέρασμα: Δεν πρέπει να μας απασχολεί αν ζήσουμε πολύ, αλλά πως θα ζήσουμε ικανοποιητικά! Το να ζήσεις πολύ εξαρτάται από τη μοίρα, το να ζήσεις ικανοποιητικά από την ψυχή σου. *Η ζωή είναι πολλή όταν είναι πλήρης...*

Στην τέχνη του ζην, ο άνθρωπος είναι ταυτόχρονα ο καλλιτέχνης και το αντικείμενο της τέχνης (ο γλύπτης και το μάρμαρο, ο γιατρός και ο ασθενής).

Το βασικό χαρακτηριστικό της ανθρώπινης παρουσίας είναι η ελευθερία. Ο Σαρτρ τόνιζε: *είμαστε καταδικασμένοι σε ελευθερία*. Για την καταδίκη αυτή δεν υπάρχει χάρη ούτε αμνηστία.

Δεν είμαστε ελεύθεροι να επιλέξουμε αυτό που μας συμβαίνει, αλλά ελεύθεροι να απαντήσουμε σ' αυτό που μας συμβαίνει. Το να είμαστε ελεύθεροι να προσπαθήσουμε για κάτι δε σημαίνει ότι αυτό το κάτι θα το κατορθώσουμε απαραιτήτως. Δεν είναι το ίδιο η ελευθερία -που σημαίνει να επιλέγει κανείς στο πλαίσιο του δυνατού-με την παντοδυναμία-που θα σήμαινε να πετυχαίνει κανείς πάντα αυτό που θέλει, ακόμα και αν φαίνεται αδύνατον. Γι' αυτό, όσο μεγαλύτερη ικανότητα του «πράττειν» έχουμε, τόσο καλύτερα

αποτελέσματα μπορούμε να περιμένουμε από την ελευθερία μας. Όσο πιο ζωνρή φαντασία διαθέτουμε, τόσο περισσότερα πράγματα παρατηρούμε σε λιγότερο χρόνο.

Δεν πρέπει να επιλέγουμε την ελευθερία γιατί μας υπόσχεται μια ανετότερη ζωή, αλλά γιατί αναπαριστά μια αξία που δεν εξαργυρώνεται με υλικές αξίες.

Στην πραγματικότητα υπάρχουν πολλές δυνάμεις που περιορίζουν την ελευθερία μας, από αναποδιές της ζωής μέχρι νόμους και φορείς της εξουσίας. Όμως, και η ελευθερία μας είναι μια δύναμη στον κόσμο, η δική μας δύναμη.

Η πραγματική μας ελευθερία προϋποθέτει την απόλυτη αποδοχή των περιορισμών και των εξαρτήσεων μας. Διότι μόνο αν γνωρίζουμε αυτούς τους περιορισμούς, μπορούμε να τους προσαρμόσουμε στην εσωτερική μας αναγκαιότητα. Πραγματική λοιπόν ελευθερία είναι η γνώση της αναγκαιότητας, είτε αυτή είναι εσωτερική-η επιθυμία- είτε εξωτερική-οι περιορισμοί των φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος.

Ελεύθεροι είμαστε όταν ενεργούμε εν γνώσει και σκλάβοι όταν ενεργούμε εν αγνοία.

Το μήνυμα:

«Αν επιθυμείς να μάθεις πως μπορείς να χρησιμοποιήσεις την ελευθερία σου, μην τη χάνεις εξ αρχής θέτοντας την στην υπηρεσία άλλου ή άλλων, όσο καλοί, σοφοί και αξιοσέβαστοι και να' ναι, ρώτα πώς να χρησιμοποιήσεις την ελευθερία σου τη συνείδηση σου».

Το να είσαι ανθρωπίνος συνίσταται κυρίως στο να έχεις σχέσεις με τους άλλους. Πολύ λίγα πράγματα διατηρούν τη χάρη τους στη μοναξιά, και αν η μοναξιά είναι πλήρης και οριστική, όλα τα πράγματα πικρίζουν αθεράπευτα. Η καλή ζωή είναι καλή μεταξύ ανθρώπων. Και το αντίθετο είναι ζωή, αλλά δεν είναι ούτε καλή ούτε ανθρωπίνη...Το να ζεις μόνο σου σημαίνει ότι είσαι άγιος ή άγριος.

Ο Νίτσε στο «Ζαρατούστρα» γράφει: « Που πας, Ζαρατούστρα; Γιατί άφησες τη θεία μοναξιά σου και κατεβαίνεις πάλι στον κόσμο; Εκείνος απαντά: Αγαπώ τους ανθρώπους». Εκεί στη μοναξιά, ξύπνησε μέσα του η αγάπη και επέστρεψε στους ανθρώπους, να τους προσφέρει τη βοήθεια του-και να δουν και εκείνοι την αλήθεια για να σωθούν...

Ο άνθρωπος δε γεννιέται άνθρωπος εντελώς, ούτε φτάνει να γίνει αν δεν τον βοηθήσουν οι άλλοι. Ο λόγος είναι απλός... Ο άνθρωπος είναι μια πολιτισμική πραγματικότητα και η βάση όλου του πολιτισμού, το θεμέλιο της ανθρωπότητας μας, είναι γλώσσα. Ο κόσμος που ζούμε οι άνθρωποι είναι ένας κόσμος γλωσσικός, μια πραγματικότητα συμβόλων και νόμων χωρίς την οποία θα ήμασταν ανίκανοι να επικοινωνήσουμε μεταξύ μας , αλλά και να συλλάβουμε το νόημα των όσων μας περιβάλλουν. Κανένας δεν μπορεί μόνος του να μάθει να μιλάει, γιατί η γλώσσα δεν είναι μια φυσική ή βιολογική λειτουργία, αλλά μια πνευματική δημιουργία που κληρονομούμε και μαθαίνουμε από άλλους ανθρώπους.

Η ζωή, σε αντίθεση με το θάνατο που είναι μέγας απλοποιητής, ισοδυναμεί πάντα με πολυπλοκότητα και σχεδόν πάντα με περιπλοκότητες, είναι ο χρόνος.

Ο χρόνος είναι η αλλαγή και το γίγνεσθαι, η άνοδος και η κάθοδος, η γέννηση και ο θάνατος. Η αιωνιότητα σημαίνει το αντίθετο: είναι αυτό που δεν αλλάζει και δεν εξελίσσεται, ακριβώς επειδή η αιωνιότητα βρίσκεται έξω από το χρόνο. Η βασική αγωνία του ανθρώπου είναι η αγωνία μπροστά στο θάνατο.

Στον κόσμο υπάρχουνπίστεις που οφείλονται στο παρελθόν και ελπίδες που δημιουργεί το μέλλον. *Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να συλλάβει το μέλλον, γιατί το μέλλον δεν έχει ακόμη συμβεί. Αλλά από τις νοητικές εικόνες του παρελθόντος φτιάχνουμε το μέλλον. Ή μάλλον, προσδιορίζουμε το μέλλον σύμφωνα με το παρελθόν* (T. Hobbes).

Η ανθρώπινη φύση είναι συνυφασμένη με την προδοσία και απογοήτευση. Αλλά, μας μένει ο σεβασμός ενός προσώπου, του ίδιου μας τον εαυτού.

Ο άνθρωπος, όμως, δεν μπορεί να έχει πληρότητα αν του λείψει η γνήσια στοργή, ο γνήσιος σεβασμός και ακόμα η γνήσια αγάπη ελεύθερων ανθρώπων. Για το σκοπό αυτό πρέπει να προσπαθεί να κατανοήσει όλη την πολυπλοκότητα του ζην-ανθρωπίνως-χωρίς βολικές και συνάμα επικίνδυνες απλουστεύσεις.

Η αγάπη είναι η άγκυρα που σταθεροποιεί τις διακυμάνσεις των συναισθημάτων μας, η πυξίδα που προσανατολίζει. Στη ζωή μας η αγάπη είναι το πρόβλημα και συγχρόνως η λύση.

Την τέχνη της ζωής την ονομάζουν ηθική. Η ηθική ασχολείται με την ελευθερία να αποφασίζεις, αλλά και να έχεις συνείδηση του ό, τι αποφασίζεις.

Όσον αφορά στην ηθική, την τέχνη της ζωής, πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι έχει πολλά κοινά με την πολιτική. Ως προς το σκοπό τους, και οι δύο στοχεύουν να εξανθρωπίσουν τη ζωή μας. Το αντικείμενο της πολιτικής είναι το να οργανώσει όσο το δυνατόν καλύτερα την κοινωνική συμβίωση, έτσι ώστε ο καθένας να μπορεί να επιλέγει, με ανθρώπινα μέτρα, τον τρόπο του ζην, ενώ η ηθική ενθαρρύνει την εξέλιξη των ανθρώπων να σκέφτονται ελεύθερα.

Όπως είναι φυσικό, δεν λείπουν και οι διαφορές. Η ηθική ασχολείται με ό, τι κάνει ο καθένας με την ελευθερία του, ενώ η πολιτική προσπαθεί να συντονίσει, με τον πιο ωφέλιμο τρόπο για το σύνολο, ό, τι κάνουν οι πολλοί με την ελευθερία τους. Στην ηθική, το σημαντικό είναι τα άτομα να θέλουν το καλό, ενώ στην πολιτική εκείνο που μετράει είναι το αποτέλεσμα των πράξεων.

Το θεμέλιο κάθε ηθικής είναι η άνευ όρων ευθύνη για τον Άλλο. Ένα τέτοιο αίτημα είναι κομμένο στα μέτρα των αγίων και όχι των συνηθισμένων ανθρώπων. Η κοινωνία ανάγοντας την άπειρη ευθύνη στην τήρηση ενός πεπερασμένου συνόλου κανόνων κάνει την κοινή ζωή δυνατή, παρά το ανεπίλυτο των συγκρούσεων. Η λύση όμως της κωδικοποίησης των ηθικών κανόνων δεν μπορεί να απαλλάξει το άτομο από την ηθική ενοχή, δεν εξευμενίζει την ένοχη συνείδηση. Ο άνθρωπος μπορεί να συμπληρώσει τους κανόνες της κοινωνίας με τη στάση του που μπορεί να εκδηλωθεί με κατανόηση, συμπάθεια, συμπόνια, προσφορά χρόνου), αγάπη.-

Τα τελευταία χρόνια κυριάρχησε η άποψη: «η πολιτική είναι αίσχος, είναι ανηθικότητα! Οι πολιτικοί δεν έχουν ηθική!».

Είναι αλήθεια ότι, αν και η πολιτική είναι μέρος της ηθικής ενέργειας του ανθρώπου, στις μέρες μας ασκείται μέσα σ' έναν ίλιγγο πλεονεξίας και σ' ένα πυρετό ματαιοδοξίας. Η πολιτική σε όλες σχεδόν τις χώρες, από το ένα μέρος καπηλεύεται τις ιδέες και από το άλλο πρακτορεύει τα συμφέροντα. Έχει ξεχαστεί ότι η πολιτική είναι πρόθεση και πράξη παιδευτική. Ο πολιτικός πρέπει να «παιδεύει»

τους ανθρώπους, την κοινότητα, το λαό του, να το\ς καθοδηγεί στο σωστό δρόμο της συλλογικής ζωής, με βάση την αλήθεια και προσφέροντας τον εαυτό του ως παράδειγμα ταύτισης...

Οι πολίτες πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι, στα πολιτικά συστήματα στα οποία τα άτομα δεν είναι υπεύθυνα συνήθως δεν είναι υπεύθυνοι ούτε οι κυβερνώντες...

Στη ζωή των ανθρώπων σε οργανωμένες κοινωνίες υπάρχουν συνήθειες και προσταγές που μπορεί να είναι ανήθικες. Αν θέλουμε να κατανοήσουμε την ηθική, αν θέλουμε να μάθουμε να χρησιμοποιούμε την ελευθερία που έχουμε, πρέπει να ξεχάσουμε : προσταγές, συνήθειες, παρορμήσεις...Η ηθική ενός ελεύθερου ανθρώπου δεν έχει τίποτα να κάνει με τις τιμωρίες ή τα βραβεία που μοιράζουν οι διάφορες αρχές..

Από τους ανθρώπους ζητάμε πότε να είναι υποχωρητικοί και πότε να εξεγερθούν, πότε να πάρουν πρωτοβουλία και πότε να επιδείξουν υπακοή, πότε γενναιοδωρία και πότε προνοητικότητα για το μέλλον...Δεν είναι εύκολο ούτε καν να προσδιορίσουμε μια οποιαδήποτε αρετή...Οι γνώμες που κρίνουν τις συμπεριφορές σχετίζονται, συνήθως, με τις περιστάσεις. Γι' αυτό έχει επικρατήσει να λέγεται...ο Τάδε και η Δείνα είναι καλοί «με τον τρόπο τους» (εξάρτηση του κοινωνικού περιβάλλοντος).

Στη συμπεριφορά των ανθρώπων κυρίαρχο ρόλο παίζει η υπευθυνότητα. Και υπευθυνότητα είναι να ξέρω ότι κάθε πράξη μου με δομεί, με καθορίζει, με ανακαλύπτει...

Το να είναι κανείς υπεύθυνος σημαίνει να είναι αυθεντικά ελεύθερος, για καλό και για κακό, να αντιμετωπίζει τις συνέπειες των πράξεων του, να διορθώνει το κακό που μπορεί να διορθωθεί και να επωφελείται τα μέγιστα από το καλό.

Το βασικό ερώτημα που εγείρεται είναι: Τι κάνει τη ζωή ανθρώπινη;

Αυτό που κάνει «ανθρώπινη» τη ζωή είναι το να περνάς συντροφιά με ανθρώπους, μιλώντας μαζί τους, συμφωνώντας ή λέγοντας ψέματα, σεβαστός ή προδομένος, αγαπώντας, κάνοντας σχέδια και φέρνοντας στη μνήμη το παρελθόν, διαφωνώντας, οργανώνοντας μαζί τους τα κοινά, παίζοντας, ανταλλάσσοντας σύμβολα,...

Η ηθική δεν ασχολείται με τις συνθήκες επιβίωσης του ανθρώπου. Αυτό που ενδιαφέρει την ηθική είναι το πώς να ζήσει καλά κανείς την ανθρώπινη ζωή, τη ζωή που κυλά ανάμεσα σε ανθρώπους. Αν κάποιος δεν ξέρει πώς να αντιμετωπίσει τους φυσικούς κινδύνους), χάνει τη ζωή του, πράγμα το οποίο αναμφίβολα είναι μεγάλο πρόβλημα. Όμως, όποιος δεν έχει ιδέα από ηθική αυτό που χάνει ή κατασπαταλά είναι το ανθρώπινο στοιχείο της ζωής του, πράγμα καθόλου ευχάριστο...

Στις σημερινές συνθήκες οι άνθρωποι είναι θυμωμένοι. Το σλόγκαν «είμαι κακός γιατί είμαι δυστυχισμένος» βρίσκει έκφραση...Οι περισσότεροι από τους υποτιθέμενους «κακούς» που κυκλοφορούν στον κόσμο θα μπορούσαν να πουν το ίδιο σε μια στιγμή ειλικρίνειας. Αν συμπεριφέρονται με τρόπο εχθρικό και ανάρμοστο προς τους ομοίους τους, είναι γιατί αισθάνονται φόβο, μοναξιά, έλλειψη αγάπης, σεβασμού,...

Ο κόσμος είναι (και ήταν) γεμάτος από «ατσίδες» ή απατεώνες που εκμεταλλεύονται τις καλές προθέσεις και τις δυστυχίες των άλλων. Αν αφήνονταν οι άνθρωποι ανεξέλεγκτοι θα ήταν πλημμυρισμένοι: από φιλοδοξία, φόβο και συμφέρον (Θουκυδίδης)-από θέληση κυριαρχίας, αμοιβαία δυσπιστία και επιδίωξη δόξας (T.Hobbes).

Η εκπαίδευση πρέπει να εστιάζει την προσοχή της στο να γίνει κτήμα της κουλτούρας το μήνυμα: « από τους ελεύθερους ομοίους μας μπορούμε να κερδίσουμε σεβασμό και αλληλεγγύη».

Το πρόβλημα του απατεώνα είναι ότι δεν ξέρει πως η ελευθερία δεν εξυπηρετεί ούτε της αρέσει να την εξυπηρετούν, αλλά γυρεύει να μεταδοθεί...

Αλήθεια, πώς αντιμετωπίζεις τους ανθρώπους...ανθρώπινα; Μα φυσικά, προσπαθείς να μπεις στη θέση τους...Να βλέπεις τη ζωή σου με τα μάτια των άλλων.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά όλων των ανθρώπων είναι η μιμητική μας ικανότητα. Το μεγαλύτερο μέρος της συμπεριφοράς μας καθώς και των αρεσκειών μας τα αντιγράφουμε από τους άλλους. Γι' αυτό είμαστε τόσο «εκπαιδευσιμοι» και

μαθαίνουμε αδιάκοπα το «γίγνεσθαι» άλλων εποχών και τόπων...Σε ό, τι ονομάζουμε «πολιτισμό», «κουλτούρα»,...υπάρχει λίγη επινόηση και πολλή μίμηση. Είμαστε μανιώδεις αντιγραφείς...

Αν σπέρνουμε την έχθρα δεν είναι πιθανόν να δεχτούμε ως αντάλλαγμα κάτι καλύτερο από περισσότερη έχθρα. Δεν είναι πιο λογικό να σπείρεις αυτό που προσπαθείς να θερίσεις, αντί για το εντελώς αντίθετο, ακόμα και αν ξέρεις ότι το ζιζάνιο μπορεί να σου καταστρέψει τη σοδειά; Το συμφέρον είναι να είσαι άνθρωπος μεταξύ ανθρώπων, να προσφέρεις και να εισπράττεις ανθρώπινη συμπεριφορά, χωρίς την οποία δεν μπορεί να υπάρξει «καλή ζωή».

Χωρίς αμφιβολία, οι άνθρωποι είμαστε όμοιοι, χωρίς αμφιβολία θα ήταν θαυμάσιο να φτάσουμε να είμαστε και ίσοι- ως προς τις ευκαιρίες γέννησης και απέναντι στους νόμους-οποσδήποτε όμως δεν είμαστε και δεν έχουμε λόγο να βαλθούμε να είμαστε και πανομοιότυποι. Το να μπαίνεις στη θέση του άλλου σημαίνει ότι κάνεις μια προσπάθεια να είσαι αντικειμενικός με το να δεις τα πράγματα όπως εκείνος τα βλέπει, όχι ότι πετάς τον άλλον και καταλαμβάνεις εσύ τη θέση του...Δηλαδή αυτός πρέπει να είναι αυτός και εσύ οφείλεις να συνεχίσεις να είσαι εσύ. Το πρώτο από τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι το δικαίωμα να μην είμαστε αντίγραφα των διπλανών μας...

Οι νόμοι και οι δικαστές προσπαθούν να καθορίσουν υποχρεωτικά το ελάχιστο που οι άνθρωποι δικαιούνται να απαιτούν από εκείνους με τους οποίους συμβιώνουν κοινωνικά, αλλά πρόκειται για το ελάχιστο...Πολλές φορές, όσο σύννομοι και να είμαστε, όσο και να τηρούμε τους κώδικες, η συμπεριφορά μας εξακολουθεί να είναι στο βάθος άδικη. Κάθε γραπτός νόμος δεν είναι παρά μια συντόμευση, μια απλοποίηση-συχνά ατελής- από αυτό που ο όμοιος σου μπορεί να περιμένει ακριβούς από σένα, όχι από το Κράτος ή από τους δικαστές. Η ζωή είναι αρκετά περίπλοκη και λεπτή υπόθεση, οι άνθρωποι είμαστε αρκετά διαφορετικοί, οι καταστάσεις αρκετά ποικίλες και συχνά αρκετά προσωπικές, για να χωρέσουν τα πάντα στα νομοθετικά βιβλία. Για να καταλάβεις πλήρως τι περιμένει ο άλλος από σένα, δεν υπάρχει άλλος τρόπος από το να τον αγαπήσεις και μόνο γιατί είναι και εκείνος άνθρωπος... Και αυτή την αγάπη κανένας θεσμοθετημένος νόμος δεν μπορεί να την επιβάλλει.

Ο κόσμος μας είναι κόσμος των απολαύσεων...

Η απόλαυση εγείρει από τους πουριτανούς, κυρίως, θέματα ηθικής. Μάλιστα, όταν ο κόσμος μιλάει για ηθική και προπαντός ανηθικότητα, σε μεγάλο ποσοστό το κήρυγμα τους αναφέρεται σε κάτι σχετικό με το σεξ. Τόσο, που κάποιοι νομίζουν πως το κύριο μέλημα της ηθικής είναι να κρίνει το τι κάνει ο κόσμος με τα γεννητικά του όργανα...

Επειδή, όμως, η σεξουαλική σχέση μπορεί να δημιουργήσει και να παγιώσει πολύ ισχυρούς δεσμούς και πολύ λεπτές αισθηματικές διασυνδέσεις μεταξύ των ανθρώπων, είναι λογικό να είναι κανείς ιδιαίτερα προσεκτικός σε τέτοιες περιπτώσεις.

Η εμμονή στη σεξουαλική ανηθικότητα δεν κρύβει τίποτε άλλο παρά έναν από τους αρχαιότερους κοινωνικούς φόβους του ανθρώπου: ο φόβος για την ηδονή... Η ηδονή φοβίζει γιατί μας αρέσει σε μεγάλο βαθμό!

Τίποτε δεν είναι κακό μόνο και μόνο από το γεγονός ότι σε ευχαριστεί να το κάνεις. Βέβαια, οι πουριτανοί (συκοφάντες της ηδονής) πιστεύουν πως όταν κάποιος ζει καλά πρέπει να περνάει άσχημα, και όταν κάποιος περνάει άσχημα είναι γιατί ζει καλά! Οι πουριτανοί θεωρούν τους εαυτούς τους φύλακες της ηθικότητας των διπλανών τους.

Η συμβουλή για να ζήσει κανείς καλά είναι: όχι υπερβολικές απλουστεύσεις που βολεύουν...

Υπάρχουν δύο είδη απόλαυσης: εκείνη που διεγείρει τα σωματικά όργανα των αισθήσεων (αισθησιακή) και εκείνη που σχετίζεται με την πνευματική ευχαρίστηση (χαρά).

Την τέχνη του να θέτεις την ηδονή στην υπηρεσία της χαράς, δηλαδή την αρετή που ξέρει να μην πέφτει από την ευχαρίστηση στη δυσαρέσκεια, είθισται να την αποκαλούν από τα αρχαία χρόνια «ηπιότητα».

Ίσως είναι σκόπιμο να ανακαλέσουμε, για τα θέματα που σχολιάσαμε, την εμπειρία μακρινών πολιτισμών... Για παράδειγμα, το πνεύμα της Ανατολής του 3^{ου} αι. μ. Χ. συμπυκνώνεται με τον ακόλουθο τρόπο: α) η ακοή επιθυμεί να ακούει μουσική, β) το μάτι επιθυμεί να βλέπει ομορφιά, γ) το στόμα θέλει να μιλάει για το δίκαιο και το άδικο, δ) το σώμα επιθυμεί απολαύσεις και ε) το πνεύμα θέλει να είναι ελεύθερο (η παρεμπόδιση αυτής της ελευθερίας ονομάζεται παρεμπόδιση της φύσης).

Η μόνη ελευθερία που αξίζει το όνομα της είναι η ελευθερία να αναζητάμε το προσωπικό μας καλό, ακολουθώντας το δικό μας δρόμο, όσο δεν αποκλείουμε τους άλλους από το δικό τους ή δεν τους εμποδίζουμε να προσπαθήσουν να το πετύχουν. Καθένας είναι φυσικός φρουρός της υγείας του, είτε είναι σωματική, διανοητική είτε πνευματική.

Η ανθρωπότητα βγαίνει πιο κερδισμένη αν επιτρέπει στον καθένα να ζει με τον τρόπο του παρά αν τον αναγκάζει να ζει με τον τρόπο των άλλων...

Το να μάθουμε να ζούμε δεν είναι τόσο εύκολο, γιατί υπάρχουν διάφορα κριτήρια, εκ διαμέτρου αντίθετα, ως προς το τι πρέπει να κάνουμε.

Αλλά, ως απόσταγμα της ανθρώπινης περιπέτειας, πρέπει να γνωρίζουμε ότι: α) η εξουσία δεν εκχωρεί αυτόματα ούτε αγάπη ούτε αληθινό σεβασμό, το μόνο που εγγυάται είναι: κολακεία, φόβο, δουλοπρέπεια, β) η ηλιθιότητα παραμονεύει και δεν συγχωρεί, γ) οι τύψεις προέρχονται από την ελευθερία μας, δ) η τύχη είναι το σημείο συνάντησης της προετοιμασίας με την ευκαιρία, ε) η εμπειρία είναι αυτό που αποκτάς όταν δεν έχεις αποκτήσει αυτό που ήθελες, στ) ο σύντομος δρόμος είναι ο δρόμος της σκληρής δουλειάς, ζ) η ειλικρίνεια δεν είναι απλώς ηθικά σωστή, είναι και αποτελεσματική, η) όταν συνδεόμαστε με τους άλλους γινόμαστε καλύτεροι,...

Και κάτι ακόμα...

Η αποτυχία δεν είναι απλώς ανεκτή, συχνά είναι και απαραίτητη. Το άτομο που έχει αποτύχει, συνήθως, ξέρει πώς να αποφύγει μελλοντικές αποτυχίες. Ο άνθρωπος που έχει γνωρίσει μόνο επιτυχίες είναι πιο πιθανό να μην αντιληφθεί παγίδες. Και η ζωή είναι κατάσπαρτη από παγίδες...

Οι άνθρωποι είμαστε φτιαγμένοι από την ίδια πάστα, την ίδια ιδέα, το ίδιο πάθος και την ίδια σάρκα. Ή, όπως το είπε με πιο όμορφο και βαθυστόχαστο τρόπο ο Σαίξπηρ: *«όλοι οι άνθρωποι είμαστε φτιαγμένοι από το υλικό που πλέκονται τα όνειρα».*

Το κυνήγι τον ονείρου κάνει τον άνθρωπο γεμάτο, βάζει βάσεις, χτίζει το οικοδόμημα του για να ατενίσει μακριά, δέχεται την κριτική, προσαρμόζει την πορεία του, στριμώχνει πολλή ζωή σε λίγο χρόνο...

Είναι συναρπαστικό να πραγματοποιείς τα δικά σου), παιδικά, όνειρα, αλλά μεγαλώνοντας, ανακαλύπτεις ότι το να βοηθάς να πραγματοποιηθούν τα όνειρα άλλων είναι ακόμα πιο συναρπαστικό και πιο ευχάριστο. Οι φορείς του μέλλοντος είναι η νεολαία μας...

Πρέπει να την πείσουμε ότι η ζωή είναι γεμάτη γοητεία και απρόβλεπτη περιπέτεια. Μόνο η έλλειψη φαντασίας και θάρρους συσκοτίζει την απεραντοσύνη της.

Η ευκαιρία στο όνειρο είναι η δυνατότητα να δώσουμε αξία στην ιδέα άνθρωπος.